



Glimt fra besættelsestiden
i Asminderød-Grønholt Kommune

1995



1995

Indhold

Modstandsbevægelsen i Humlebæk	5
Mit liv under besættelsen, af Orla Hansen.....	11
Barndom i Sletten 1940-45, af Peter Bagger.....	16
Modstandsbevægelsen i Fredensborg	21
»Her er London, BBC sender til Danmark« af Mogens Worm Reinhardt.....	24
De illegale sendesteder i Fredensborg af Bent Skov Larsen	28
Ved kystpolitiet	31
»Elev« på Krogerup i vinteren 1945.....	36
4. maj i Fredensborg, af Erik Wassard	40

I 50-året for Danmarks befrielse er det naturligt, at Lokalhistorisk forenings årsskrift udelukkende har artikler med beretninger fra forskellige sider af tiden 1940-45 i Asminde-rød-Grønholt kommune.

Vi siger tak til de mange, der har bidraget til årsskriftets artikler.

Det har ikke været muligt for os at bringe alle bidrag i dette årsskrift, men vi vil i de følgende årsskrifter bringe flere beretninger fra perioden.

Alle de samlede beretninger vil endvidere i deres helhed blive opbevaret i Lokalhistorisk arkiv. En del af artiklerne bygger på interviews. Vi siger tak til John Marcko, »Lytteposten« i Nivå, der har været os behjælpelig med disse interviews.

Endvidere vil vi takkke Lokalhistorisk arkiv for hjælp med kildemateriale og billeder.

*Bent Skov Larsen
formand*

*Fredensborg-Humlebæk Lokal-
historiske Forening*

*Redaktion: Find Christensen og
Bent Skov Larsen*

*Årsskriftet er udgivet med støtte fra
Kulturelt Udvalg i Fredensborg-
Humlebæk Kommune samt Uni-
danmarkfonden*

Tryk: Nivås Grafiske Værksted

Modstandsbevægelsen i Humlebæk

Artikel med baggrund i interview med Karen Marie Jensen i december 1994.

Karen Marie Jensen bor i dag i Humleparken, Teglgårdsvej 429; hun boede tidligere sammen med sin nu afdøde mand Johannes Jensen på Gl. Strandvej 120.

Karen Marie og Johannes kom til Humlebæk fra Strøby på Stevns i sommeren 1940. I Strøby, hvor Karen Marie var født, havde hun haft en frisørsalon, og Johannes havde haft nogle bundgarn. Bundgarnsfiskeriet blev suppleret med krogfiskeri, der blev sat kroge ud mellem Falsterbo og Stevns. Da krigen brød ud i september 1939, blev der lagt tyske vagtskibe ud i området, Karen Marie fortæller, at mandskabet ombord ikke fik noget at spise, så de var taknemlige for at få de døde fisk, der var på krogene.

Den 9. april husker Karen Marie tydeligt, hun var på vej til salonen, da tyske flyvere fløj lavt hen over byen. Johannes og en af deres venner var ude for at drage kroge. De kom hjem og fortalte, at tyskerne lagde miner ud i området, og det gjorde al fiskeri umuligt på dette sted.

Deres tilværelse måtte så lægges helt om. De flyttede til Humlebæk, hvor de bosatte sig i Sletten på Gl. Strandvej 186 i smøgen modsat den sydligste havnenedgang. Her var dej-

ligt fredeligt, hvilket blev dem til stor gavn i de kommende år.

Johannes var født i Humlebæk. Han begyndte nu at handle med fisk rundt om på gårdene. Hans far var fisker og havde handlet med fisk, men han var blevet syg, og det var hans forretning Johannes overtog. På sine ture kom Johannes vidt omkring og fik mange kontakter. En af dem var Peter Mogensen på Guldsmedegården ved Tikøb. På den gård blev tyske jøder, der var blevet forfulgt i deres hjemland og som nu var kommet illegalt her til landet, hjulpet. Johannes kom hurtigt med i det arbejde, idet han sørgede for at anbringe jøderne på gårdene, hvor han kom og handlede. Mange af jøderne arbejdede så her som tjenestekarle, indtil de igen måtte flygte under de danske jødeforfølgelser i oktober 1943.

Karen Marie hjalp Johannes med forretningen, hun gik på havnen om natten og opkøbte de fisk ved kutterne, som Johannes skulle sælge om dagen. Hun husker en nat på Sletten havn, det begyndte at skyde om ørerne på hende, da der var nogen, der skulle flygte. Politibetjenten fra Espergærde, Snup Søren, var på havnen, og han sørgede for, at Karen Marie kom ind i Venteskuret, og der måtte hun blive, til det hele var overstået. Hvem det var, der flygtede ved

hun ikke, men det kan have været, da kommunisterne blev interneret i 1941.

I 1942 begyndte de at danne modstandsgrupper i Humlebæk, det var hovedsageligt folk fra Humlebæk, der deltog i arbejdet, men også fra Nivå og Fredensborg havde man medlemmer.

Efterhånden blev her dannet 6 grupper, en af dem var en ungdomsgruppe, de var under 18 år og måtte ikke bære våben.

Gruppernes arbejde var hovedsageligt at forberede opgøret med tyskerne. De fik efterhånden samlet en del våben og andet materiel, en del af det blev gemt i huset hos Karen Marie og Johannes. De havde et skur, og på loftet her havde man brænde, bag ved brændet var et godt skjulested for de illegale våben. Grupperne generede også tyskerne, så meget det kunne lade sig gøre. Det lykkedes dem blandt andet at organisere en bil i Nivå. Den blev forsynet med falske nummerplader og blev lavet om, så den ikke kunne kendes. Den havde grupperne så at køre rundt i.

Karen Marie var ikke selv med i grupperne, men hun var deres bagland. Utallige er de, der kom og overnattede i det lille hus i Sletten, der boede altid nogen. De, der boede omkring os, så det jo, de troede, vi var stikkere. Der kom også en ældre tysk soldat en tid, han holdt vagt på havnen. Når han kunne, tilrettelagde han sin vandring, så han kunne smutte op

af smøgen og ind for at høre den tyske presse fra England. En dag var det nær gået galt. Vi havde nogle modstandsfolk boende, og pludselig stod der en tysk soldat i stuen, det var der nær kommet et skuddrama ud af. Karen Marie kan langt fra huske navnene på alle, der boede hos dem, og fik det vel heller ikke altid at vide, da man jo ikke kunne røbe noget, man ikke vidste. Nogle kom for en enkelt overnatning, andre blev der i flere uger, indtil de fik lejlighed til at komme videre. Det kunne være, til en transport blev mulig over Sundet til Sverige, eller det kunne være til et andet illegalt logi.

Det var jo en stor husholdning i en tid med vareknaphed og rationering; men vi klarede os, fortæller Karen Marie, der var altid mennesker, der ville hjælpe, og vi vidste, hvem vi kunne stole på. Vi fik varer fra købmand Knudsen i Købmandsgården ved kroen, det var altid uden rationeringsmærker. Smør, ost og mælk kunne vi hente hos mejeribestyrer Jørgensen på Søholm mejeri, han var sønderjyde. Han var ikke med i det egentlige modstandsarbejde, men vidste hvad vi lavede og støttede os på alle måder. Tobak kunne jeg altid hente hos den gamle kromand på Tikøb kro, der skulle jo meget til, når de var under jorden. Hver gang jeg kom, sagde han, kom du kun igen min tøs. Han havde et ordentligt lager, så der var ingen mangler i den retning.

De mange mennesker, der boede

hos os, gjorde jo også, at jeg altid måtte være på vagt overfor ukendte ting. Jeg har mere end en gang kravlet på alle fire ned ad smøgen for at advare Johannes, når der var tyskere i farvandet.

Vi havde en tid boende en ung pige, hun havde været gift med en jøde. Da hendes mand var flygtet, opdagede hun, at hun var gravid, og da børn af jøder også blev taget, turde hun ikke blive derhjemme. Så hun boede hos os i en måned, før det lykkedes os at få hende over.

Johannes sejlede også over med jøder, to gange, tror jeg. Der var nogen, der kun sejlede for pengenes skyld, det var ikke rart. En aften fik vi besøg af en mand, der ville have Johannes med til nogle transporter, fordi der var mange penge at tjene. Johannes jog ham ud, for sådan handler man ikke med menneskeliv.

Der boede også tre jernbanesabotører fra Jylland hos os. De var der en måned, for på det tidspunkt var det næsten umuligt at komme over Sundet. De tre sejlede Johannes over sammen med en snedker fra Sletten, Ewald Hansen. Da modstandsgruppens leder i Humlebæk, Louis Hilmar, hørte at Johannes skulle en tur over Sundet, ville han have ham til at tage våben med hjem; det ville Johannes ikke, en ting var at vove livet for en transport, men at blive taget på hjemvejen med våben ville være den visse død.

Turen over foregik i sejlbåd, så

kunne de ikke høres, når de sejlede forbi de tyske patruljebåde. De sejlede ud om morgenen, som om de skulle på fiskeri. Så sad de derude og satte mærke i de torsk der gik i dammen, så det så ud, som om de var fanget med en pirk. Det var næsten umuligt at komme igennem, der lå tyske patruljebåde overalt, men de slap igennem til svensk område. På hjemvejen gik det galt, der var blevet vindstille, så de kom ikke hjem til tiden. Det kostede Johannes 3 måneder i Vestre Fængsel, men de slap ham ud, da de ikke kunne finde beviser på, at han havde gjort noget ulovligt.

Det var ikke nogen rar tid for os, man fik ingenting at vide, det var komplet umuligt at få forbindelse med fængslet. Jeg skulle have nogle vitaminer ind til Johannes, fortæller Karen Marie, det sørgede doktor Finsen fra Espergærde for, han hjalp os i det hele taget, når vi havde brug for det. Under jødetransporterne var det doktor Finsen, der kom ned i bådehuset ved Kystvej og gav jøderne beroligende indspørgtninger.

En af de meget aktive i Humlebæk grupperne var Gerhard Johansen, han var delingsfører. Gerhard var født d. 12. marts i 1925, søn af murer-svend Hans Johansen, Øverste Torpen. Han var uddannet som murer hos Jens Christensen og læste nu til ingeniør. Som mange af de andre aktive modstandsfolk måtte han gå un-

der jorden i slutningen af krigen. Han og et par andre boede en tid nede hos billedhugger Viggo Jarl på Gl. Strandvej nede på den anden side af Babylone skov. Her måtte de flygte fra, da en stikker røbede, hvor de holdt til. Vi måtte så finde et sted, hvor de kunne være, det blev på Guldsmedegården i Tikøb, som Johannes stadig havde forbindelse til.

En eftermiddag i april 1945 kom Gerhard ned til Karen Marie i Sletten, han var meget nervøs, og jeg måtte berolige ham; jeg laver noget mad til ham. Medens han er der, ringer telefonen, det var en overbetjent Kongsted Kristensen, han havde mistet listerne over grupperne i Humlebæk, dem skulle Gerhard skaffe ham dagen efter. Det lovede han og kørte så sent om aftenen tilbage til Guldsmedegården.

Næste formiddag, det er den 23. april, kører Gerhard så i bil ned for at træffe Kongsted Kristensen ved Dangeløkke mølle. Ved Søholm går det galt. Natten i forvejen har der været våbenedkastninger, og tyskerne er derfor rykket ud og har spærret mange veje. Da Gerhard kommer kørende, træder tyskerne ud på vejen og standser ham. Han træder ud af bilen, men løber så kort efter op over bakken, og det får tyskerne til at skyde ham ned. Gerhard bliver begravet som ukendt på Asminderød kirkegård, ingen måtte få lov til at identificere ham. Den anden juni i 1945 bliver kisten flyttet til Humlebæk.



*Gerhard Johansen
(privat foto, Karen Marie Jensen)*

Karen Marie og Johannes vidste jo, at Gerhard sandsynligvis havde haft listerne over alle grupper på sig. Derfor tager Johannes sammen med sin bror op til Søholm for at finde ud af, om han har haft papirer på sig, eller om han har fået dem smidt væk. Jeg fik tilkaldt de andre grupper, fortæller Karen Marie, de sad så derhjemme og ventede på besked. Det blev mørkt, og der var udgangsforbud, men vi havde stadig ikke fået noget at vide. Jeg lånte så en cykel for at cykle ud og se, hvor de blev af. Jeg havde jo Ausweis, fordi jeg handlede på havnen om natten. Jeg fandt også Johannes, men de to var ikke færdige med deres. Så jeg måtte cykle hjem og

fortælle grupperne, at de bare skulle tage det roligt. Da jeg når til Skolebakken punkterer cyklen, og jeg måtte gå det sidste stykke ned til Sletten. Inden jeg kom så langt, er der to unge soldater, der holder mig an. De var kun en femten, seksten år. De plantede hver en maskinpistol i brystet på mig. Aldrig har jeg været så bange, de to soldater var lige så bange som mig, men det var jo dem, der havde fingerringen på aftrækkeren, men jeg slap derfra, for jeg kunne jo vise mit Ausweis. Da jeg så kom hjem, kunne jeg jo fortælle grupperne, at de roligt kunne tage herfra.

Dagen efter får vi så besked fra Frihedsrådet om, at grupperne skal gå under jorden. Inden skulle vi jo have nogle ting af vejen derhjemme, hvis tyskerne skulle komme og lave undersøgelse. Vi havde jo meget udstyr til de mange mennesker, vi havde haft boende, det bar vi ned på kroen til vore venner der.

Vi blev så fordelt forskellige steder i Tikøb; Johannes kom på Guldsmedegården, jeg kom ud hos gartner Bentsen bag ved Danstruplund, på de steder var vi så til krigen sluttede. Den 4. maj om aftenen stod vi og bundtede aurikler, de skulle på torvet



*Nogle af gruppens medlemmer foran hvilehjemmet på Kystvej i maj 1945
(Lokalhistorisk arkiv)*

den næste dag. Da vi hørte frihedsbudskabet, smed vi disse aurikler op i luften, så der kom ikke mange på torvet den næste dag. Oppe på Guldsmedegården havde de en høj vindmølle, den krøb forvalteren op i og satte en stang med Dannebrog op.

Modstandsbevægelsen blev så samlet på Hvilehjemmet på Kystvej, her var der hovedkvarter de næste måneder. En af opgaverne var at arrestere dem, der havde været nazister, og dem som havde været håndlangere for tyskerne. Modstandsbevægelsen kørte rundt i store lastbiler og samlede dem op. Hvad der blev af dem, ved jeg ikke; en del blev løsladt med det samme, da man ikke havde noget på dem, men der var også en del retssager.

Vi var også ude for at modtage den danske brigade, da den kom hjem fra Sverige, de kom jo kørende i lastbiler ude på Strandvejen, da husker jeg, at der var en der råbte, Goddag fru Jen-

sen, nu har du mig igen, jeg ved ikke hvem det var, men sikkert en, vi havde haft boende.

Den 2. juni var det så, vi hentede Gerhards kiste til Humlebæk, det var en stor højtidlighed, vi bar kisten hele vejen fra Asminderød til Humlebæk og pastor Arne Reumert fra Asminderød talte ved kisten.

Jeg husker også, at der blev holdt en fest for dem, der havde været med i grupperne. Vi samledes oppe på Guldsmedegården, vi var der alle, og det blev en enestående fest. Det var en oplevelse for os alle at blive samlet på den måde. Vi kendte jo hinanden, men havde aldrig været samlet.

Noget jeg vil fremhæve fra den tid, er det sammenhold, der var imellem os, det var jo nødvendigt, vi skulle kunne stole på hinanden, det sammenhold savner jeg i dag.

Kilde: Interview med Karen Marie Jensen december 1995.

Mit liv under besættelsen

af Orla Hansen

Den 9. april var jeg elev på kommune-kontoret i Fredensborg, jeg skulle møde kl 9. Da klokken var 8, stod jeg på trappen til mit hjem Dageløkkevej 9, klar til at køre til Fredensborg på cykel. Da så jeg de tyske flyvere, der fløj mod Helsingør.

Da jeg kom op på kontoret i Fredensborg, blev jeg hurtigt klar over, at der måtte være sket noget særligt, for alle stod og talte ivrigt sammen om begivenhederne. Først da gik det op for mig, at Danmark var blevet besat af tyskerne.

Dagen gik for mig med det sædvanlige arbejde, men til kommunesekretær Poul Hedegaard var der i dagens løb mange samtaler pr. telefon. Også den følgende tid var meget normal, dog skulle der jo nu udstedes rationeringskort og legitimationskort, og de mange restriktioner påvirkede også arbejdet på kommune-kontoret.

Først i eftersommeren 1943 under jødeforfølgelserne blev jeg direkte involveret i modstandsarbejdet. Således var jeg behjælpelig med en transport, der foregik fra Bjerre Strand.

Jeg var også med til at fremstille falske legitimationskort. En aften kom en mand, der kaldte sig Sørensen til mig, og spurgte, om det var mig, der arbejdede på kommunekon-

toret. Da jeg svarede bekræftende, tog han en liste op af lommen sammen med 6 billeder af nogle unge mennesker. Han spurgte herefter, om jeg kunne lave ham 6 legitimationskort med disse billeder og de navne og adresser, der stod på listen. Jeg var lidt betænkelig ved det, men vi aftalte, at han skulle få de falske legitimationskort næste aften. Jeg fik fremstillet de 6 kort og forsynet dem med stempel og falsk underskrift. Kortene blev brugt af nogle unge sabotører i København. Jeg fik senere at vide, at en af dem var blevet taget af tyskerne.

En dag blev jeg spurgt af kommunesekretær Poul Hedegaard, om jeg kunne skaffe transport til en jøde, der opholdt sig i Fredensborg. Jeg kontaktede en fisker i Sletten og fik en fast aftale, men den aften hvor transporten skulle finde sted, fik jeg at vide, at det ikke kunne lade sig gøre alligevel. Jeg cyklede så til Fredensborg for at give den triste besked videre. Nogle dage efter hørte jeg, at pågældende jøde var blevet udklædt som vagabond og var gået til Hornbæk, hvorfra han i god behold var kommet til Sverige.

Jeg var medlem af bestyrelsen for Humlebæk boldklub. Vi havde baner og klubhus på en mark op til Humlebæk teglværk, der lå hvor nu Teglværksparken ligger.

På teglværket var mange jøder

skjult, men også i klubhuset havde vi ca 30 jøder boende, der var både børn og voksne, unge og gamle. Da jeg d. 10. eller 11. oktober var på vej hjem fra mit arbejde, kom min broder mig i møde. Han fortalte, at der havde været 2 mænd for at spørge efter mig. Jeg satte det straks i forbindelse med den sabotør, der var taget, og besluttede derfor ikke at køre hjem.

Samme aften gik jeg til klubhuset for at hente jøderne der, idet jeg var bekendt med, at der var en stor transport fra Nivaa bugt den aften. Sammen begav vi os over markerne langs med jernbanelinien og gennem Lave skov til Nivaa. Da vi kom til teglværket og skulle over Strandvejen, kom der en tysk motorcykelpatrulje. Jeg fik alle til at lægge sig ned, til patruljen er passeret.

Da vi er kommet ind mellem stenladerne på den anden side af vejen, bliver vi mødt af en del bevæbnede mænd, de beordrede os ud på broen, hvor cementbådene lagde til i gamle dage. Vi gik i grupper på en 6-8 stykker ud til enden af broen. Her lå der nogle robåde, som alle kom om bord i.

Jeg havde nu besluttet mig for at tage med til Sverige på grund af de mænd, der havde været at spørge efter mig. Det var fiskere fra Sletten, der roede os ud til en skonnert, der ikke kunne gå helt ind på grund af den lave vandstand. I mørket kunne jeg genkende min onkel, fisker Peter Jensen også kaldet Peter Knast. Han

prøvede at få mig til at blive hjemme, men jeg insisterede på at tage med til Sverige. Ved hjælp af en rebstige kom vi om bord, og alle blev beordret ned i lastrummet.

Da alt var klart, sejlede vi med slukkede lanterner. Da vi havde sejlet i ca 15 minutter, slog skipperen – en stor rødhåret jyde – maskinen fra, og skonnerten standsede. Jeg sad på en luge til et lastrum, ved siden af mig sad en gammel jødisk kvinde, hun havde et fuglebur med en kanariefugl med. Hun var bange, jeg var bange. Jeg tror hun bad en bøn, men på et sprog jeg ikke forstod. Jeg havde gummistøvler på, dem tog jeg af, hvis det skulle blive nødvendigt at springe i vandet. Børnene om bord havde fået en beroligende indsprøjtning, så de var stille, de voksne sad bare og ventede.

Pludselig begyndte en kvinde at skrike; det klarede skipper hurtigt, han slog hende i dækket med et knock out. Efter et stykke tid blev maskinen startet igen, og vi sejlede videre. Da en projektør fejede ind over dækket, tænkte jeg, nu sker det. Det gjorde det også, men det var en svensk minestryger, der lagde sig op ad skonnerten. Nogle af os kom om bord og blev sejlet til Helsingborg, mens skonnerten med resten af passagererne sejlede ind til Hveen.

Omkring midnat anløb minestrygeren Helsingborg havn. Herfra blev vi i busser kørt til Ramløsa Bruun, et midlertidigt opsamlingssted for flygt-

ninge. Om natten blev jeg sammen med andre unge sat til at fyre op i de store porcelænskakkelovne, da der var mange af flygtningene, der var meget forkomne.

Næste morgen kom vi til afhøring. Jeg havde et brev på mig, som jeg havde fået af den tidligere omtalte Sørensen. Jeg havde fået at vide, at jeg blot skulle aflevere det til de svenske politimyndigheder, hvis jeg kom til Sverige. Jeg afleverede det, og da de havde læst det, var mit forhør forbi. Samme formiddag så jeg en bus, der var ved at køre ud. På bagperroren så jeg til min overraskelse Preben Petersen fra Humlebæk. Jeg sprang straks på bussen, og sammen kørte vi til Helsingborg station. Her blev vi anbragt i et tog, der kørte til Göteborg. Herfra kom vi med busser til en hangar udenfor byen. Her skulle vi tilbringe natten. Jeg husker, vi fik hakkebøf og abrikosgrød om aftenen, det sidste havde vi ikke smagt i mange år.

Næste dag gik turen videre med tog til en flygtningelejr i Loka Bruun. Her blev vi anvist arbejde i skoven ved Mulhyttemo. Det var hårdt, ikke mindst for mig, der var vant til mere stillesiddende arbejde. På 14 dage tjente jeg den fyrstelige løn 1,75 sv.kr., men så var der også trukket for kost og logi. En dag var jeg så uheldig at hugge mig i foden. Jeg blev sygemeldt, men uden sygeløn. Så jeg nedsatte mig som tøjreparatør for de andre, der arbejdede i skoven. Jeg fik



Orla Hansen i fuld udrustning som medlem af Den danske Brigade (Lokalthistorisk arkiv)

nok at gøre, for de kom ofte hjem med revet arbejdstøj.

Preben og jeg holdt sammen. Jeg blev opvasker på en restaurant og samtidig medarbejder på en trælast, her arbejdede jeg sammen med en lettisk direktør, der havde mistet alt, hvad han ejede. Han var stærk påvirket af det og græd næsten hele dagen.

Da Den danske Brigade blev oprettet, meldte jeg mig. Jeg begyndte at aftjene min værnepligt i Håtuna-



*Den danske Brigade gør holdt på Ny Strandvej i Humlebæk
(privat foto, Peter Bagger)*

holm, det var en teltlejr under ledelse af von Freisleben. Det var hårdt, mange øvelser og lange marchture. Hver dag var der skydeøvelser til papfigurer, der blev trukket på en skinne inde i skoven. Senere blev vi overflyttet til Sättrabruun. Her boede vi i rigtige træhuse. I løbet af april 1945 blev vi dirigeret til Vipperød i Skåne. Man var nu begyndt at tale om, at krigen snart var forbi, og vi skulle hjem. Flere gange blev vi vækket om natten, stillede op og fik udleveret ammunition og feltkost, som om der nu skulle ske noget. Efter nogle timer afleverede vi det igen. Jeg husker også, at nogle af os optrådte på Stadsteateret i Malmø, det var en stor oplevelse.

Endelig kom så budskabet om tyskernes kapitulation. Nu blev vi i lastbiler kørt til Helsingborg, her stod vi opmarcheret på torvet nogle timer, inden vi marcherede til havnen. Her kom vi om bord i diverse både, skibe og færger, og så gik turen til Helsingør. Vi var spændte, skulle vi hjem for at slås? Nej, vi blev modtaget af Helsingørs borgere. De stod opstillet på havnekajen og hyldede os. Fra havnen gik turen til torvet. Efter nogle timer her blev min deling i tog transporteret til Hellerup. Vi fik nu besked om, at vi skulle indkvarteres på Frankrigsgades skole ude på Amager. Så begyndte marchturen til Købehavn. Det gik godt til vi nåede H.C.Andersens Boulevard, her blev den sidste deling beskudt af Hipo.

Det gik ud over 2 af mine kammerater, der blev dræbt.

Medens den 4. og 5. maj blev fejret af hele den danske befolkning, kunne vi i Den danske Brigade ikke deltage i festlighederne, vi var jo hele tiden under kommando. Også i den følgende tid havde vi opgaver at varetage. Jeg var således med til at holde vagt ved flygtningelejre i Jylland, ligesom vi også bevogtede bunkersanlæg ved Hirtshals.

Orla Hansen er fhv. socialinspektør i Fredensborg-Humlebæk kommune.

Barndom i Sletten 1940-45

af Peter Bagger

Peter Bagger er født 23.3.1933, han bor i dag oppe på Nederste Torpenvej, han blev udlært tømrer, derefter var han 15 år i DFDS og er nu bankbetjent i Nationalbanken.

Jeg boede alene med min mor på Mejerivej. Da hun gik ud og gjorde rent og vaskede for folk, var jeg meget hos mine bedsteforældre, mor, mor og morfar. De boede i Sletten helt ud til vandet. Den 9. april så vi børn nok flyvemaskinerne og fik at vide, de var tyske, og at Danmark var besat; men vi var mere opsat på at få vore skibe færdige med master og rigning. Vi købte et skibsskrog 35 til 40 cm langt, det kostede en krone henne i kroens købmandshandel hos Alfred Knudsen, også kaldet Lappen. Vi brugte vore skibe henne i den sydlige havnekrog bag ved Venteskuret også kaldet »Løgnens tempel«. Her sejlede vi med det grønne tang, sand eller sten i lasten. Nogle var toldere, som så skulle fange os. Det var altid de store, der var toldere.

Vi legede også »Tæve«, det foregik mellem Venteskuret og så hen til barkkedlen i den nordre ende af havnen. Det gjaldt om at komme frem uden at blive ramt enten af et bræt eller en tovende. Det var altid de mindste, der skulle løbe, de andre

kunne ligge de mærkeligste steder og komme bag på en, det gjaldt om at løbe stærkt hen til et af de to steder, for de måtte slå alt det de ville, uden at vi måtte slå igen.

Vi legede også rytterkamp, det foregik på bagermester Christensens græsplæne neden for to huse, som han ejede, der var malerværksted i det ene. I stuen ovenpå boede en enlig mor med fire fem børn, som vi kaldte troldene. I det andet hus boede slagter Marius. Når vi legede rytterkamp, hændte det, at en råbte: »Nu kommer bageren«, så var det med at komme væk, for vi måtte ikke være der.

Om sommeren gik vi i vandet ude fra havnehovedet, vi sad tit og slikkede solskin, når så en sagde: »Hvem kommer først på den anden side«, var det bare med at komme over. Så sad vi måske en halv time der og så afsted igen. Badning var forbudt fra havnehovedet, det blev kun håndhævet engang imellem af havnefogeden Per Søren. Fik han fat i en, fordi man ikke var hurtig nok, var det med at sige, at man badede fra stenene bag ved molen. I jordbærtiden kunne det hænde, vi gik på »skud« i Viggo Ejlersens jordbærstykke oppe ved vandtårnet; for at komme derop skulle vi igennem nogle haver, det gik som regel meget godt derop, men ikke når vi skulle tilbage gennem huset

hvor (Chims) Hans Kristian og Karoline boede. De vidste vi kom, og der blev altid smidt et par kopper vand efter os, men vi var hurtige, så det ramte sjældent.

Om efteråret legede vi med lygter om aftenen rundt i haverne, men mest i de tomme sommerhushaver, indehaverne var jo flyttet ind til København. De kom så kun ud en gang imellem lørdag eller søndag for at hente frugt, hvis vi da ikke havde spist det. Den eneste have, der var fredet, var Melhedes, den lå lige overfor Anne i klubben, det var Anne Isaksen, der havde afholdshotel og desuden håndkøbsudsalg for Fredensborg apotek. Melhedes have var fredet, fordi vi fik lov at komme ind og spise blomster, æbler og pærer, når vi kom fra skole.

Om vinteren rendte vi »sejis«, vi løb i en lang række frem og tilbage på isen, til sidst bliver den blød og bølger op og ned for til sidst at gå i stykker. Det gav jo af og til nogle våde sokker, men så var det op og slå sokkerne tørre på cementpladerne på molen. Mærkeligt at vi ikke fik lungebetændelse af det. Når der var is på Øresund, havde vi også isbådssejlad; en af drengene Carlo Jensen, havde fået sin far til at lave en isbåd af fire svære rundholter og mast og sejl fra en smukkejolle. Nu er Øresunds is aldrig spejlblank, den kan ligge i flade stykker, og hvor der har været en våge bliver isen nubret. Så vi kunne godt blive ømme i enderne og i benene, når vi

fløj tju hej hen over isen. Knap så morsomt var det, når isbåden skulle skubbes hjem mod vinden.

Slædekørsel foregik henne på Lommeren ved Dageløkkevej og op til den høje bakke til fiskernes stejleplads, og henne i skoven ved festpladsen bag Strandmosegård. Nogle gange var vi også oppe på Strandhøjsvej. Hvis vi så kunne låne (Agrarens) muremester Jensens lange slæde var den god, der kunne sidde 8 til 9 mand på den, bageste mand med styrekæp, men det blev stoppet, vejbanen blev som et spejl, og det kunne beboerne ikke være tjent med.

Det bedste var, hvis man havde sin egen slæde. Når Øresund var islagt, og ens far eller bedstefar skulle på isen for at pilke torsk, blev der sømmet en kasse på slæden, den kunne være stor eller lille, men så var det slut med slædekørsel, for hvem kan sidde i en kasse ned af en bakke, det er meget bedre at ligge på maven og styre med benene.

Der var også danseskole på hotel Gylfe om vinteren, eller vi gik i søndagsskole hos frk Lillegaard – i hvert fald kom vi nogle gange, for vi ville nødig gå glip af julefesten eller skovturen om sommeren.

Kystpolitiet

Hvornår de kom, husker jeg ikke, men jeg er fotograferet sammen med en i januar 1941, det var Berlingske Aftenavis, der havde en artikel om livet i Sletten.



En kystpolitibetjent i arbejde på Sletten havn. Drengen bagerst i billedet er Peter Bagger (Lokalhistorisk arkiv)

Kystpolitiet skulle kontrollere, hvem der sejlede ud og ind af havnen, og hvor mange der var med. Senere fik hver fisker et grønt pas, det skulle stemples ved ud- og indsejling. Der var bygget et lille træskur ude på søndre havnemole 1,5 × 2 meter, større var det ikke. Kystpolitiet var der til d. 19. september 1944. Der var meget politi på egnen, der var politiskole på Krogerup, politistyrken var også blevet udvidet, så mange var indkvarteret i private hjem, hvor de lejede et værelse eller et helt hus., bl. a. ved Torpenvejens viadukt og på Skeltoftevej. Mange unge piger fik en politibetjent til kæreste og senere ægte-mand.

19. september var en ulykkelig dag for mange. Bagefter undrer man sig over, hvorfor ikke flere slap bort. Jeg oplevede dagen på en lidt speciel måde, en skolekammerat, Leif Hjort, og jeg pjækkede fra skole, vi ville ned på Krogerup og køre med på hølæs. Vi kom derned, og karlen vi snakkede med skulle først ud for at hente roer. Så vi kørte med ham ud og knoklede med at læsse roer, det var ikke det, vi havde tænkt os. Heller ikke da vi kom tilbage gik det efter planen; da lå der tyske soldater med maskingeværer rundt om politiskolen, avlsgaard og mejeri. En lille kanon var placeret i alleen ned mod kirken. De betjente, der var på skolen, lå i vinduerne og

kiggede ud. Vi drenge blev jaget ind i garageanlægget, og vi måtte blive der til om eftermiddagen. Det var ikke med i vores plan; vi skulle jo have været hjemme til den tid skolen holdt op. Det kom vi ikke. Min mor havde været i København og vaske; hun var kommet hjem med et godstog, fordi der ikke var til at være i København. Hun ledte nu efter mig, men jeg sad jo godt i garagen nede på Krogerup sammen med karlene og håndværkerne, som arbejdede der; men da vi kom hjem, havde mor jo fundet ud af, at jeg ikke havde været i skole. Jeg måtte så gå til bekendelse og fortælle, hvor jeg havde været. Så kom tæppebankeren frem, og jeg blev tævet. Jeg kunne jo være blevet skudt og meget andet. Jeg pjækkede ikke mere i min skoletid. Dog var jeg knap så medtaget som Leif, hans far var blikkenslager på værftet, og på den tid var det almindeligt at have en hjemmelavet gummiknippel, den var lavet af et stykke tyk vandslange fyldt med sand eller bly, sådan en knippel fik han en omgang af.

Efter 19. september rykkede Hipokorpset ind på Krogerup, det skulle være hjælpepoliti, men det var tyskerne danske håndlangere.

Tyskerne

Tyskerne så vi ikke så meget til i den første del af krigen, en patrulje i ny og næ, og en og anden bil, der passerede byen på Strandvejen. Der var også nogle, der gik langs jernbanen for at

forhindre sabotage, de gik altid to og to og talte sammen, så det kunne høres langt væk.

Efter 19. september 1944 kom der tyskere på havnen, der var også nogle gamle østrigere blandt dem, de kunne forstå lidt dansk, så vi kunne tale med dem. De gav ofte udtryk for, at de var kede af krigen, og de vidste ikke, hvordan det gik hjemme i deres eget land.

Når isen på Øresund kunne bære, gik vi ud på den, men vi måtte kun gå 100 meter ud, for tænk, hvis vi stak af til Sverige. Kom vi længere ud, kunne de tyske havnevagter finde på at skyde varselsskud hen over isen; men som regel havde vi ingen vrøvl med dem. Engang i mellem var det også en sport for os at drille dem.

Oppe på Strandhøjsvej ligger der to store huse Tjørnebakken og Strandhøj, der havde været pensionat før krigen, her kom nu skole for Hitlerjugend, piger på Tjørnebakken og drenge på Strandhøj. Pigerne blev uddannet til samarittertjeneste og drengene til soldater. De var fra 10 år og op til ca 16 år. Jeg husker, de marcherede op og ned ad Strandhøjsvej, hvor de måtte smide sig i flyverskjul og så op igen og marchere videre, de brugte også Lave skov til at øve sig i. Det hele blev kørt militærisk med vagtposter udenfor. Det var et ynkeligt syn, sådan en lille vagtpost, hærens 89 gevær ragede op over hovedet på sådan en lille gut.

I slutningen af krigen kom der

flygtninge de to steder, det var estere og lettere og folk fra Østpreussen, der blev indkvarteret her. Nogle af dem kom også i skole, husker jeg, men hvor længe de blev, husker jeg ikke.

Kilder: Læg med Peter Baggers erindringer 1982.

Lokalhistorisk arkiv Humlebæk

Modstandsbevægelsen i Fredensborg

Denne artikel er blevet til med baggrund i et interview med Mogens Trane januar 1995.

Under besættelsen var modstandskampen i Fredensborg koncentreret omkring roklubben. Vi var 21 mand mellem 20 og 30 år, der deltog. Vi var alle kaproere, og næsten alle var orienteringsløbere, så fysikken var god.

Det begyndte i slutningen af 1943, hvor den 23 årige Erik Haugbølle, der var ansat som bogholder på rådhuset, sammen med nu afdøde Henry Sørensen, Sørup, begyndte at udgive det illegale blad Frit Danmark. Henry Sørensen fik stoffet fra København, og Erik Haugbølle skrev stencils og duplikerede bladet. Det blev omdelt pr. cykel i en stor del af Nordsjælland.

I sommeren 1944, da det illegale bladarbejde ophørte, blev de to opfordret til at danne nogle våbengrupper i Fredensborg. De var begge medlemmer af roklubben, og det var derfor naturligt for dem at finde medlemmer til grupperne blandt kammeraterne her.

Det blev Svend Uhrskov fra Hillerød, der blev leder af grupperne. Han havde været medlem af en modstandsgruppe i Hillerød, men den gruppe var blevet optrevlet. 30 mand var blevet taget af tyskerne. Svend

Uhrskov selv slap, da han havde skiftet bopæl. Han var dog stadig efterstræbt og søgte derfor til Fredensborg under dæksnavnet Søren Ruer. Her søgte han sammen med medlemmer af roklubben.

Grupperne i Fredensborg blev i vinteren 1944-45 tilsluttet Kulsvierbataljonens første kompagni i Hillerød. Bataljonen havde 1350 mand, fordelt på kompagnier i store dele af Nordsjælland.

I begyndelsen kendte vi kun dem, vi var i gruppe med. Sad vi fire mand i en båd, kunne vi være fra alle tre grupper, uden vi vidste det. Det var en god foranstaltning, hvis vi blev taget, da vi så ikke kunne røbe de andre. Da vi kunne blive sendt i koncentrationslejr, var det vigtigt, at vi alle var vaccineret mod paratyfus og dysenteri. Vi skulle have tre indsprøjtninger med en uges mellemrum. Vaccinationen fandt sted hos skovfoged Nissen i Danstrup eller i roklubben. Det var en læge fra Hørsholm, Martensen Larsen, der stod for vaccinationen. Vi blev stillet op på en lang række, hvorefter kanylen blev hugget ind i bagdelen på os. Nogle blev dårlige blot ved synet, og alle humpede vi rundt flere dage efter.

Sammen med andre fra bataljonen var vi med til at modtage våben flere steder i Nordsjælland. En af de mere kendte pladser var ved Smørstenen i

Grib skov.

Når BBC sendte særmeldingen Marna, vidste vi, at det var vores maskine, der ville komme den følgende nat til en nærmere angiven plads. Maskinen cirklede rundt, og det var så vores opgave at signalere, så piloten vidste, hvor pladsen for nedkastningen var. Faldskærmene med containerne blev så kastet, og i langt de fleste tilfælde gik det godt. Det kunne dog ske, at en enkelt container blev hængende i et træ. Således ved en nedkastning ved Karlebogård. Her kom en af faldskærmene i drift med det resultat, at den blev hængende i en trætop; men det viste sig, at nogle fra roklubben også var skovhuggere. De cyklede så i nattens mulm og mørke til Fredensborg, hentede deres økser og fældede resolut træet. Det var et stort træ, så først henad kl 6 om morgenen var den sidste container kommet op på lastvognen. Næppe var man færdige, før en tysk rekognosceringsmaskine kredsede over stedet. Var den kommet en halv time før, havde faldskærmen endnu blafret fra træet.

Det skete også, at en aktion måtte opgives, således den 21. april 1945, hvor en nedkastning skulle finde sted ved Smørstenen, her måtte man opgive og forlade stedet, da tyskerne havde fået den engelske maskine på radaren. Ved en efterfølgende træfning blev to modstandsfolk arresteret, men andre slap væk. Gennem skoven fandt de ned til Esrum sø, her

fik de fat i to både og roede over på den anden side af søen.

Når containerne var blevet bragt i sikkerhed, blev de forskellige våben pakket ud og rensset for olie. Det foregik i kælderen under Fredensborg politistation. Her var der samtidig kommandocentral for gupperne. Når våbnene var klargjort, skulle de skydes ind. Vi roede dem i roklubbens både over til Nødebo Holt. Her havde tyskerne anlagt en skydebane i skoven ned mod søen. Når tyskerne havde haft skydeøvelser om formiddagen, skød vi vore våben ind om eftermiddagen. Helt ufarligt var det ikke, da der på det tidspunkt var tysk kaserne på Nødebo kro. De våben, vi skulle bruge i Fredensborg, blev herefter bragt tilbage over søen og gemt i Tehusene i Fredensborg slotspark og senere i en grusgrav ned til søen.

Kort før krigens afslutning, kom der en dag melding fra slotsforvalter Wulf, som var involveret i modstandsbevægelsen, at vi omgående måtte fjerne våbnene fra tehusene. Tyskerne ville have Fredensborg slot til de mange flygtninge, der i krigens sidste måneder kom her på egnen. I forvejen var der flygtninge på Asminderød kro, Jernbanehotellet, Søpavillonen og Fredensborg skole. Tyskerne nåede dog ikke at tage slottet i besiddelse inden den 4. maj.

Fra den 5. maj deltog grupperne i razziaer for at fange personer, der havde haft en unational optræden. Det foregik om natten, hvor vi besøg-



Fredensborggrupperne samlet 5. maj 1945 (Lokalhistorisk arkiv)

te hoteller og kroer på egnen. Også de store skovområder blev gennemført, blandt andet Asserbo og Tisvilde hegn, hvor der var gode muligheder for at gemme sig i de tomme sommerhuse. Alle, vi tog, blev indsat på Skansegården i Hillerød, indtil deres forhold var undersøgt, en del blev herefter løsladt, mens andre gik videre i retssystemet.

Vi havde også vagtjeneste forskellige steder, blandt andet hvor der var indkvarteret flygtninge. Personligt blev jeg ansat i bataljonens administration, det var i dyrskuepavillonen i Hillerød. Sammen med Erik Haugbølle stod jeg for lønningsregnskab, hver mand fik udbetalt 105 kr. om ugen.

Hele aktionen sluttede den 15. au-

gust, men mange var fratrådt forinden, da deres civile arbejde kaldte. Erik og jeg var de sidste, der fratrådte; vi ryddede op, slukkede lyset, og som det sidste fik vi syet skjorter af noget af det faldskærmsstof, vi havde fået.

Kilder: Interview med Mogens Thrane januar 1995.

Artikel i Lokalavisen 1970: »Vi lånte skydebanerne, når de var ledige«.

»Her er London, BBC sender til Danmark ...«

af Mogens Worm Reinhardt

I foråret 1945 lyttede man med stadig større intensitet til BBC's udsendelser til Danmark. Ingen var mere i tvivl om, at krigen gik mod sin afslutning, men spørgsmålet var stadig hvordan? Efter politiet var blevet taget i september 1944, var lovløsheden blandt den civile befolkning taget til og blevet stadig mere åbenlys og det til trods for, at der var blevet oprettet civile »vagtværn«. Sortbørshandel med først og fremmest rationeringsmærker og cigaretter, tyverier af vasketøj fra tørresnore og ikke mindst cykeldæk fra parkerede cykler hørte til dagligdagens begivenheder.

Heller ikke besættelsesmagtens lovløse holdt sig tilbage. Clearingsmord, Schalburgtage og Hipo-terroren tog til i takt med, at det endelige nederlag for tyskerne tegnede sig stadig tydeligere.

Krigens begivenheder syntes at trække sig stadig tættere sammen om vores stort set fredelige tilværelse og kulminerede i marts ved de allieredes bombardement af Shell-huset, der lå i umiddelbar nærhed af, hvor vi boede. Denne marts-begivenhed og den stigende uro i byen gav anledning til nogle familieråd, og endnu en gang blev det besluttet at rykke teltpælene op fra København og drage til Hum-

lebæk, hvor »Bodehus« og »Bodehytten« var de steder, der for familien fremstod som indbegrebet af fred og paradisiske tilstande på jord. Den endelige beslutning blev taget, da tyskerne erklærede »undtagelsestilstand« og standsede alle togafgange fra København...

Vores far var en yderst praktisk mand og derfor altid velforberedt til enhver kritisk situation. Med henblik på netop denne havde han i den spændte periode, der gik forud, stået i gården ved vores københavnner-bopæl og bygget en »prærievogn« til at fastspænde bag på sin cykel. Som alt, hvad far lavede, var den gedigen med bøjler til teltdækken og meget rummelig. Han havde ligeledes samlet et lille lager af konserver til brug i nødsituationer. Nu blev det hele læsset på prærievognen, der stod spændt bag fars cykel nede i gården. Mor og lillebror Bent blev sendt med det sidst annoncerede tog mod Humlebæk, mens far, min storebror Erik og jeg skulle cykle ad Strandvejen...

Det var sidst på dagen – en smuk solrig forårsdag. Mor og Bent var kommet godt afsted, og efter en times tid var også vi klar til afgang. Fra gården trak vi vidunderet ud på gaden. Far skulle køre forrest, derefter Erik, og så kom jeg. I nødsituationer og op ad bakke skulle vi flankere far og

hjælpe ham ved at skubbe bag på ham. Alt var organiseret og aftalt på forhånd. Nu skulle vidunderet stå sin prøve. Vi steg på cyklerne, og langsomt kom far i tråd med anhængerens bag sig. Der gik ikke mange minutter, før Erik og jeg skævede til hinanden med et smørret grin.

Efter turen fra Carl Plougsvej forbi Handelskolen og Radiohuset til hjørnet af Åboulevarden og Blågårdsgade var far noget nær et »herteslag«, og det på trods af vores ihærdige skubben bagpå. Vi sprang af cyklerne, og efter en kort konference indså far det umulige i forehavendet, og vi vendte om. Det var en af de få gange fars grundighed og praktiske sans kom til kort. Vi trak tilbage til Carl Plougsvej, hvor vi bar al habengut op igen til 3. sal, hvorefter vi genoptog turen uden bagage.

Næste gang vi så København var Danmark frit.

Bum, bum, bum, Bum! »Her er London, BBC sender til Danmark på ... meter-båndet ... Det meddeles nu, at de tyske tropper i Holland, Belgien ... og i Danmark har kapituleret ... Vi gentager...«. Nogenlunde sådan lød befrielsesbudskabet ud gennem højtaleren af den »Pope«-radio, hvorigennem vi troligt havde fulgt krigens begivenheder fra henholdsvis BBC og Sveriges Radio. Det er egentlig mærkeligt, men jeg husker ikke ret meget fra den aften ud over, at far

ikke var hjemme. Den hektiske, jublende udfoldelse, der senere skulle vise sig at have fundet sted i København og vel også i Humlebæk, afspejlede sig slet ikke sådan på Torpenvej. Jeg mener at erindre, at vores farmor og faster kom ind fra »Bodehus«, og at vi gav hinanden kys og kram for derefter at falde i staver over, at det hele nu var overstået.

Næste morgen så alt helt anderledes ud. Nu var der liv i »provinsbyen« Humlebæk. Mennesker, der tidligere var fundet usympatiske, viste sig at være frihedskæmpere, og enkelte af de ellers rare borgere fremstod nu pludselig som landssvigere – det var opgørets og omvæltningernes tid. Da det rygtedes, at den danske brigade skulle gå i land i Helsingør, cyklede Erik og jeg nordpå for at overvære begivenhederne på nærmeste hold. På vejen ad Strandvejen passerede vi enkelte pigtrådsspærringer besat med frihedskæmpere, bevæbnet med maskinpistoler og »Madsen«-maskingeværer.

Da vi endelig nåede Helsingør, var det en by, der stod på den anden ende. Den var som en heksekedel. Jeg fandt plads ved hovedindgangen til banegården, hvor jeg stod hævet lidt over mængden på foden af en af søjlerne, der flankerer indgangen. Spændingen var intens, og alle skuede mod færgelejerne, hvor brigaden skulle lægge til. Endelig kom de derovre fra det forjættede Sverige, de tungt læssede færger med soldater og



Familien Reinhardt i Humlebæk sommeren 1945. Mogens sidder ved siden af sin far. (Privat foto)

materiel. Der blev viftet med flag og råbt hurra i et væk. Der blev maset og puffet. Træt af at hænge der på søjlen og i virkeligheden ikke få set ret meget og i håbet om at opleve mere, søgte jeg fra banegården op i byen. Her udspandt sig helt andre former for jubelscener. Frihedskæmpere, både organiserede og selvbestaltede, hjemsøgte de små gader og stræder for at hente en del af havnebyens »faste stok« af piger, der havde haft omgang med tyskere. Jeg overværede en sådan scene, hvor der blev slået, råbt og spyttet. Jeg var rystet og en smule bange og cyklede hjem.

Hvor var vores far i al den hurlum-hej?

Det viste sig, at far på et tidspunkt under krigen må være blevet kontaktet for at indgå i illegalt arbejde. Som gammel reserveofficer var han nu indrullet i »Livjægerkorpset«, skulle det vise sig. Hans fravær fra hjemmet op til befrielsen skyldtes disse enheders mobilisering, og i de begivenhedsrige første dage befandt far sig i København. Vi så først far nogle dage ind i befrielsen på Sølvgade kaserne, hvor »Livjægerkorpset« havde slået sit hovedkvarter op, efter tyskerne havde forladt stedet.

I den følgende tid guidede far os gennem befrielsens mange begivenheder. Særlig erindrer jeg en stor udstilling i Frimurerlogen samt en i Ka-

strup Lufthavn med allierede fly og andet krigsmateriel. Desuden forærede far os hver en tysk hjelm og en patrontaske, der den følgende sommer var fast udstyr ved vores legen »Røvere og soldater«, der nu var blevet til »Frihedskæmpere mod tyskere«. Krigen var således ikke helt slut for vores vedkommende...

Efter jublen over besættelsens ophør kom den bratte opvågnen. Vel

havde tiderne skiftet, men overgangen til det bedre gik langsommere end ventet, og nye fjendebilleder dukkede op i horisonten. Det var først de mange krigsreportager, skildringerne af koncentrationslejrenes rædsler – det jødiske folks uhyrlige skæbne og senere krigsforbryderprocesserne, der langsomt afslørede krigens sande ansigt for mig som dengang endnu var et barn.

De illegale sendesteder i Fredensborg

af Bent Skov Larsen.

Under besættelsen var den danske radiotjeneste til England af stor betydning. Gennem de illegale sendere blev der sendt telegrammer fra den danske efterretningstjeneste, regeringen, kongehuset og især SOE – Special Forces, der blandt andet stod for våbennedkastning til den danske modstandsbevægelse.

Til at betjene senderne brugtes fortrinsvis uddannede telegrafister. For at opretholde en sikker radioforbindelse krævedes mange sendesteder, da det var nødvendigt med jævne mellemrum at skifte sendested af hensyn til den tyske pejletjeneste, der meget hurtigt og meget effektivt kunne pejle sig ind på en sender.

En af de illegale telegrafister for efterretningstjenesten var Tage Fischer-Holst født den 5.10.1902, død 29.9.1979. Tage Fischer Holst havde som telegrafist arbejdet for DFDS. Han blev som den første danske telegrafist indsat den 22.9.1943 og fik den første kontakt med London d. 6. oktober samme år. Fischer-Holst arbejdede i begyndelsen udelukkende fra sendesteder i København, men henimod slutningen af krigen arbejdede han på hele Sjælland.

Et af de meget effektive sendesteder var i Fredensborg. Tage Fischer Holst fortæller:

»Jeg fik opgivet en adresse i Fredensborg, hvor jeg skulle henvende mig. Min medhjælper og jeg ankom til stationen og henvendte os til den opgivne adresse. Det var stationsforstanderen, der var vort først opgivne emne. Han var imidlertid ikke hjemme, men en trafikassistent Christensen forstod straks situationen og tilbød at stille sit hus til rådighed. Det var ikke nødvendigt at indvie hans kone i sagen, mente han, jeg skulle blot sige, at jeg kom for at reparere radioen. Jeg stillede apparatet op og begyndte sendingen. Da jeg var færdig, meddelte jeg, at radioapparatet nu var i orden.

Vi benyttede dette sendested adskillige gange, men måtte flytte senderen, da lokale stikkere mistænkte trafikassistenten for illegal virksomhed.«

Senderen blev nu flyttet ud på Endrupvej 8, her boede en mand ved navn Fichtner-Jensen. Fra denne post blev der gennem et stykke tid sendt flere hundrede telegrammer. Maximalt blev der sendt 3 gange om ugen af hensyn til de tyske pejlevogne. Efter en 15-20 minutters sendetid var pejlevognene generende tæt på, og man måtte afbryde sendingen.

Når der skulle sendes telegrammer fra et sted, blev der givet besked 24 timer før. Opgaven på sendestedet

var så at gøre senderen klar, samt sørge for at der var vagter ude på indfaldsvejene til byen. De skulle, når der var pejlevogne på færde, meddele dette pr telefon. Hos Fichtner-Jensen blev senderen gravet ned i en jernkasse i haven, kassen var fyldt med kalkstøv, der forhindrede senderen i at blive fugtig. Alligøvel måtte den ofte en tur på kakkelovnen, inden den kunne sende. Også Endrupvej 8 blev efter en tid »slidt op« og endnu engang måtte der flyttes sendested. Senderen blev nu flyttet ud til gartner Philip Arp-Poulsen på en ejendom i Veksebo for enden af Kastanievej. Arp-Poulsen fortæller:

»Jeg blev anmodet om at stille mig selv og mit hjem til rådighed for den engelske efterretningstjeneste. Jeg indvilgede heri, og forpligtigede mig samtidig til ikke at øve nogen anden form for modstandsaktivitet, grundet handlingens betydning. Hvorfor jeg ikke var tilsluttet den danske modstandsbevægelse, men gik i »udenlandsk sold«. Jeg måtte også afskedige min fortrinlige, ældre husholderske, og jeg boede derfor alene på ejendommen.

Min opgave bestod i at opbevare en radiosender og at klargøre den, når den med forskelligt tidsinterval ønskedes benyttet. Den blev betjent af mig ubekendte personer. De kom til min bopæl, dog under min tilstedeværelse. Jeg blev telefonisk underrettet 24 timer før senderen skulle benyttes. Mit arbejde bestod så i at

hente senderen i hus og bibringe den en temperatur, der var nødvendig for dens benyttelse. Senderen blev opbevaret i en skraldespand omhyggeligt nedgravet og tildækket i en af statsbanernes træplantninger umiddelbart foran min ejendom, hvor jernbanen passerede forbi. Altså på neutral grund, det var vigtigt, hvis den skulle blive opsporet.

Senderen var automatisk, der blev isat en spole med et i forvejen kodet bånd. Opkaldet til den engelske modtagestation var håndbetjent ved morsenøgle, og sendetiden varede 10-20 minutter, alt efter meddelelsens længde eller af de klimatiske forhold.

Sikkerheden mod opdagelsen af sendestedet var højt prioriteret. Et ret stort antal mennesker havde som eneste opgave altid at være parat til at udspionere besættelsesmagtens righoldige pejlevognsudstyr, hvis enheder til stadighed skiftede udseende. Pejlefølsomheden var så stor, at i samme sekund, der blev afsendt et telegram fra Danmark, opfangede de det, og de kunne påpege det omtrentlige sendested. Det blev så pejlevognenes opgave at indkredse og finde stedet.

Meddelserne, der blev afsendt, var oplysninger om tyskernes militære bevægelser i Norge og Danmark, såvel til lands, til søs og i luften.

Til mit personlige forsvar fik jeg udleveret revolver og maskinpistol med den fornødne ammunition samt

håndgranater.«

Tage Fischer-Holst var en af de telegrafister, der sendte herfra. Han fortæller:

»En dag var vi ved at komme i klemme. Et troppetransporttog skulle passere Fredensborg, og vor vej til huset med senderen var næsten langs jernbanelinien. For hver 50 m stod tyske soldater med maskinpistoler, da man formodentlig ventede sabotage mod troppetransporttoget. Stilfærdigt kom vi gående forbi langs stien, og de blev opmærksomme på os, fordi vi bar på en taske, men i samme øjeblik kom heldigvis toget med troppetransporten susende forbi, og de tyske soldater tabte interessen for vores færden.«

Som tak for sin indsats under krigen modtog Arp-Poulsen følgende brev, der her bringes i oversættelse:

Krigsministeriet
Whitehall, London
13. oktober 1945

Gartner Arp-Poulsen
Jernbanegade 32
Fredensborg

Kære Hr

Jeg er blevet bedt om at udtrykke vores taknemmelighed for den tjeneste De ydede den allierede sag ved at stille Deres hus til rådighed for allierede radiotelegrafister under den tyske besættelse.

Vi forstår fuldt ud, at det kun var

ved at udsætte Dem selv for betydelig personlig fare, at De havde mulighed for at yde denne værdifulde indsats til opretholdelse af kommunikationen mellem Storbritannien og Danmark.

Med de bedste ønsker for fremtiden
Ærbødigt

John A. Ray

Major, generalstaben for lederen af
de militære operationer

Litteratur:

Artikel i Lokalavisen 1970: »Danmarks sikreste sender stod på Endrupvej«

Lokalhistorisk arkiv: Beretning af gartner Philip Arp-Poulsen 1975

Lokalhistorisk arkiv: Beretning af Tage Fischer Holst april 1975

Tage Fischer Holst: »Gør hvad du ikke tør« Gyldendal 1965

Hans Bonnesen: »Hemmelig dansk radiotjeneste under 2. verdenskrig«.

Ved kystpolitiet

af Poul Aasvang

Povl Aasvang blev uddannet som murer midt i 30-erne og drog efter endt lærlingetid til Sverige for at finde arbejde. Efter at være vendt hjem, blev han gift og flyttede i 1942 til Humlebæk, hvor han søgte ind til Kystpolitiet, da arbejdet som murer var noget ustabilt.

Jeg kom på skole heroppe på Krogerup og fik lidt militær- og politimæssig uddannelse. Jeg havde jo ikke været soldat på grund af krigen. Det var nu ikke den store uddannelse, vi fik, men vi skulle jo også kun gå vagt på banen og ved kysten, men vi lærte da at skyde – men ikke at ramme. Vi var 20-25 mand i en deling, der stod under en forhenværende korporal i Livgarden. Han ekserserede os og lærte os højre om, venstre om og at marchere, og det var vi vældig gode til. Vi var jo unge, jævnt store og mobile, så det gik rask derudaf. Vi overanstrengte os nu ikke, for korporalen mente ikke, at det skulle være arbejde altsammen og stillede ikke andre krav, end at vi skulle lystre ham, så når vi havde marcheret derudaf, og Krogerup var ude af syne, fik vi lov til at lægge os ned og nyde tilværelsen en times tid. På hjemvejen satte vi i løb, når vi nærmede os Krogerup, så vi kom hjem til middag, drivvåde af

sved. Der var jo af gode grunde ikke nogen, der røbede fidusen. Vi havde karabiner og også en pistol, en Parabellum. Det var en 9 mm, altså en stor en – det føltes som om den vejede en ton – og når man skød med den, så røg man tilbage hver gang, skuddet gik af. En dag, da vi sad og rensede våben, gik der et skud af. Der var tilsyneladende ikke sket noget, men så er der én, der siger til ham den uheldige: »Hvordan fa'n er det du bløder?«. Så havde kludremiklen skudt sig ned gennem benet, han havde kun ramt i musklen og havde ikke mærket noget selv, men han var på sygehuset i længere tid.

Kystpolitiet havde bevogtningsopgaver ved banen og ved havnene. Vi havde havnene op til Trykkerdammen og jernbanen fra Espergærde til Nivå.

På jernbanen skulle vi kontrollere, om der var sket noget med skinnerne, så toget kunne ryge af sporet. Fra om aftenen til om morgenen gik vi vagt sammen med én fra jernbanen, og vi gik som regel og havde det meget hyggeligt. For hver ca. 500 meter derudaf var der en telefon, hvorfra man kunne ringe hjem til Humlebæk station og sige: »Nu er post 7 i orden«. Så sad der én derhjemme og skrev, at nu var der blevet ringet fra post 7 klokken det og det. Vi skulle ringe ca. hvert tiende minut, så gik der en halv

time, kunne de se, at noget var galt og slog alarm. Jeg har aldrig været ude for, at der var noget galt.

På vagten havde vi udover karabin og pistol også en stor lygte med – så vi havde noget at slæbe på. Sommetider råbte min makker: »Aasvang, der er nogen«, men så var det jo et blad eller sådan noget, der havde gjort ham forskrækket. »For helvede«, sagde jeg, »der var jeg nær død af skræk«. Det kunne også være et dyr, der hoppede rundt inde i skoven. Man følte sig jo ikke helt tryk i nattemørket, og når vi gik og lyste med den der dumme lygte, var vi et meget fint mål at skyde efter.

En gang, vi kom til Nivå, sagde stationsforstanderen: »Der har været sabotage her, der er sat ild til nogle vogne derude«. Det var bælgravende mørkt. »Så må vi jo gå ud og se til det her«, sagde jeg til jernbanearbejderen. Næh, han skulle sat'ne ikke ud og se til noget, for så blev vi jo skudt. Jeg syntes jo ikke, at jeg kunne være bekendt at sige, at jeg ikke turde gå derud, men jeg turde ikke tage geværet med, så jeg lod geværet stå og gik derud, mens jeg lyste på mig selv med lygten, så kunne de, der eventuelt lå der, jo skyde mig, hvis de ville. Vognene holdt på et sidespor – dengang var der mere liv i Nivå på grund af teglværket og trælasthandelen, og der kom en del varer ind med jernbanen. Da jeg så kommer derud, er der ikke et menneske, men det røg kraftigt. Da jeg går derind, kan jeg se, at

det er noget, der er selvantændt og giver en masse røg og flammer. Jeg tog så en gren og slog ilden ned med og kaldte på de andre. »Er du ale-ne?«. »Ja, her er sgu ikke nogen«. De syntes, at jeg var vanvittig modig, men jeg var bange, det var jeg.

Nede på Sletten havn og Humlebæk havn havde vi faste poster. Vi havde sådan et lille skur, vi sad inden i. Der var kun fiskerbåde, der fiskede. Alle andre både var lagt op i landet, man skulle jo ikke kunne tage sådan en båd uden videre og ro til Sverige. Men så stod man der på havnen og skrev: 2 mand ud med H 432. Somme tider var de 3 mand af sted, og når de så kom hjem, var de kun to mand.

»Hva' fa'n er det for noget?«

»Det ved du jo godt«.

»Nej, gu' ved jeg ej«.

»Jo, det ved du godt«.

»Er du rigtig klog, hva' nu, hvis der havde stået en anden her?«

»Ja, men det var dig der stod her«.

»I er ikke rigtig kloge, I kunne gøre det lidt mere smart og skjule den ene mand«.

Men det gjorde de ikke. De gik ned og hoppede ud i båden. »Hej, hej, be-tjent«. Man skjulte ikke så meget. Der var én, der hed Balle, han var murer også, sådan lidt af en laban. Han kom altid ned og sagde: »Har du vagt her i aften?«

»Ja, hvorfor det?«

»Vi skal over med nogle jøder«.

»Det ska' du da fa' me ikke komme og fortælle mig«.

»Jo«, sagde han, »for jeg har fået at vide, at du er god nok«.

»Det skal du ikke gå og råbe op om«.

Vi var også selv med i det nogle gange. I dag kan det godt ærgre mig lidt, at jeg ikke tog penge for det – dem kunne jeg godt have brugt, og der var mange, der tjente store penge på det – men man var jo så ung og lidt idealistisk. Vi skulle jo hjælpe de her stakkels jøder, de var jo forfulgt og skrækkelig bange. Det var så rædselsfuldt, at man fatter det ikke.

Bådene gik ikke ud fra havnene, men henne fra Bjerre strand og nogle andre steder nede ad Nivå til. Der kunne man komme ind, så de kunne vade ud til båden, og så tøffede de ellers af. Men Balle blev skudt derude en nat, og han ligger inde i Ryvangen.

En dag jeg kører på vej til Nivå i fuld uniform, så kommer der en mand hen til mig og siger: »Jeg har hørt, at I sommetider hjælper folk med at komme over på den anden side af Sundet«. Det kendte jeg jo ikke noget til, det var jo ikke noget, der sådan var superofficielt. »Jamen«, sagde han, »der er penge«. Så hev han nogle sedler op – flere tusinde kroner. Så sagde jeg: »Det kender jeg ikke noget til«. Om jeg kendte nogen? »Jo«, sagde jeg, men jeg skulle lige undersøge noget, for det så jo spændende ud med alle de penge, »hvis du er her igen i morgen ved samme tid, kan vi snakke om det«. Så gik jeg hjem og sagde det til min over-



En betjent foran sit vagthus på havnen (privat foto, Inger Frandsen)

betjent, Jespersen. »Aasvang, det skal du være varsom med, hvis han kom sådan hen, kan du ikke tage mig med?« Næste dag klædte vi os i civil og kørte derud. Jespersen havde taget en damecykel, og jeg kørte på en gammel skærveknuser. Så kørte vi forbi, og jeg sagde: »Det er ham«. »Det er ikke én, jeg kender«, sagde Jespersen, »men han er da ikke jøde«. Vi kørte videre, vendte om og kørte igen forbi ham. Så sagde Jespersen: »Ved du hvad, Aasvang? Du skal få fri i 8 dage, jeg er bange for, at der er nogle, der er ude efter dig«. Så kom jeg hjem til min kone og fortalte det, og hun sagde: »Du må ikke blande dig i noget«. »Der sker ikke noget,

jeg er så forsigtig«. Men lidt havde jeg jo været med til. Penge fik jeg ingen af, men jeg fik fri i 8 dage.

Vi var blevet instrueret om, at tyskerne kunne komme og hente os, men lige meget, hvad der skete, skulle vi bare nægte, så ville vi komme 3 måneder i Vestre fængsel, og når vi kom ud igen, kunne vi bare tage til Sverige. Det kunne vi sagtens finde ud af – og så ville vi få lønnen.

En morgen, da jeg står ude i vores lille køkken og vasker mig klokken ni-ti stykker, ser jeg ud af vinduet.

»Så for fa'n, nu kommer tyskerne og henter mig«, råber jeg til min kone. Der kom nemlig en meget stor bil med 6 soldater og en civil betjent bag-i. Én, to, tre, var de rundt om huset. Så kom der én og bankede på døren, men jeg var jo bange, så jeg for ud og hentede pistolen. Jeg stod ude i gangen og sigtede på ham og sagde: »De skal blive stående«.

»Ja, ja, men pas på, den kan jo gå af«.

»Ja, det kan den, men bliv stående«

»De skal altså med, og De skal aflevere pistolen«.

»De skal blive stående lidt«.

»Jamen, huset er omringet«.

»Det ved jeg godt«.

»De skal bare med, jeg ved ikke andet«, sagde han, og kom hen imod mig, »jeg skal have Deres pistol«.

»Bliv stående«.

»De må ikke lave noget dumt«.

Jeg afleverede pistolen, og der var

ikke noget med, at han pegede på mig, han tog bare patronerne ud.

»Nu skal De altså med, tag nu godt med tøj på«.

»Må jeg ikke få lov at sige farvel?«.

»Jo, men De skal vide, at huset er omringet, så De kan ikke komme nogen steder«.

»Nej, men det har jeg heller ikke i sinde«.

»De får 10 minutter«, sagde han.

Jeg måtte så sige farvel til min kone, der græd, og jeg søgte at trøste hende med, at jeg kom ud om tre måneder.

Da jeg kommer ud i bilen, sidder der én af mine kammersjucker – en betjent – »Smukke Hansen«. »Er det dig, dit kvaj, der har angivet mig?« spurgte jeg.

»Nej, det er det ikke«, sagde officeren ved siden af – han talte dansk. De havde fået nogle navne og skulle have fat i den og den. Det vidste vi selvfølgelig ikke noget om. Så sagde jeg: »Jeg synes, at det er mærkeligt, at De taler så godt dansk«. Jamen, han var wienerbarn, han gjorde bare sit job, og det var rigtigt, hvad de gjorde dernede, det var os, der var forkert på den. Så spurgte de, hvor Krogerup lå, og det vidste vi jo heller ikke, for jeg tænkte, at hvis vi kom op på Krogerup, ville der blive et helvedes skyderi. Efter lidt køren rundt kom vi til Krogerup, som tyskerne havde besat, og der var vi så til om aftenen, hvor vi blev kørt ind til Vestre fængsel. Der var vi i 8 dage. Vi var 7 mand i hver

celle, og vi lå på gulvet i vores eget tøj. Vi blev vasket lidt om morgenen og kom op på wc en gang om dagen, og der stod én udenfor og pegede på os med en pistol. Om morgenen fik vi æblete og et stykke mad og til middag en stor skål med havregrød og kartofler og en lille fisk i, og fisken var en sild eller aborre. Den var hverken rensset eller noget, men lå dernede med skæl og hele tjavsens på. Vi sagde til ham, der kom og gav os maden: »Du, vi er ikke vant til det der. Vi vil gerne vide om der skal salt eller sukker på?« Det var en tysker, der talte dansk: »I skal sat'me være glade, så længe I får noget«.

Nogen tid efter blev vi kørt til en jernbanestation og kom med tog til Neuengamme. Det varede 2-3 dage at komme derned. Det var barskt. Vi sad i en kreaturvogn, 30-40 fanger og to soldater, der bevogtede os. Det er ikke til at sidde op i sådan en vogn og sove, men til sidst bliver man så træt, at man falder i søvn alligevel. Vi fik også en lille, bitte smule at spise, og så skal man jo også på wc. Og det gik sådan til, at dørene ved vagtmandskabet blev lukket op, og så var der sådan en ring, man kunne sidde på. Det var en kold fornøjelse at sidde der, mens toget kørte. Vi snakkede om indbyrdes, at vi nemt kunne overfalde de to, men de sad og pegede på os med karabiner, og de kunne nok nå at skyde en enkelt af os, men de kunne ikke nå os allesammen. Jeg turde godt være med, men det blev ikke til noget alli-

gevel, for man kunne ikke hoppe af toget, når det kørte, og når det holdt stille, stod der en masse soldater udenfor.

Men så kom vi endelig til Neuengamme, det sagde os egentlig ikke noget, men så så vi nogle fanger, og de spurgte, om det danske politi var taget. »Hvordan er det her?«, spurgte jeg. »Det er et helvede«, svarede de.

Poul Aasvang tilbragte resten af krigen i henholdsvis kz-lejrene Neuengamme og Buchenwalde og var på tvangsarbejde i Leipzig indtil foråret 45, da han sammen med sine overlevende kammerater blev bragt til Sverige med Bernadottes »hvide busser«. Beretningen om dette lidelsesfyldte ophold kan vi af pladshensyn ikke få med i år, men vil tage det med i et af de kommende årsskrifter.

Kilder: Redigeret udskrift af John Marcos interview med Poul Aasvang, febr. 1995.

»Elev« på Krogerup i vinteren 1945

Denne artikel er blevet til på baggrund af et interview med Jørgen i december 1994. Jørgen er i dag efterlønsmodtager, han bor i Hornbæk.

Jørgen er født d. 12. oktober 1931 i København. I 1935 fik han en bror, der var stærkt multihandicappet. Hans fødsel og første tid gjorde et meget stærkt indtryk på mig, fortæller Jørgen. 1937 er også et år, der har præget mig, da mister jeg begge mine bedsteforældre på min mors side, de dør begge af kræft, også min moster dør af kræft samme år.

Mine forældres boligsituation var meget kaotisk. Vi boede mange forskellige steder. Først hos min fars forældre i Skyttegade i en 2 værelses lejlighed. Fra den tid husker jeg tydeligt, at vi hentede brænde i gården, og jeg skulle løbe til købmanden for at købe en lille rulle optændingsbrænde. Ude i køkkenet hang klipfisken bag et klæde på køkkendøren. Når vi manglede sennep til maden, blev jeg sendt ned til købmanden i stuen for at købe for 10 øre sur sennep i en kop.

Senere flyttede vi ud til Brønshøj, så boede vi på Frederiksberg, inde bag Geismars væverier. Da jeg er 7 år og skal i skole, bor vi ude på Flakholmen i Vanløse.

Jeg brød mig ikke om at gå i skole, og mine forældre tog sig ikke særlig meget af min skolegang. De følte det

vist som noget underordnet. Jeg var godt forkælet, måske var det på grund af min bror, at de kastede al deres kærlighed på mig.

I 1941 efter et meget kraftigt kraniebrud kommer jeg på rekreation på Lindersvold julemærkehjem. Det var en dejlig tid. Jeg holdt juleaften derne. Jeg husker vi sang, det var jeg ikke vant til, og så fik vi lov at ønske os en ting til jul. Jeg ønskede mig en lommekniv, og jeg fik den. Det var en hyggelig jul.

Da Jørgen har været på julemærkehjemmet i 3 måneder, kommer han igen hjem til sine forældre i København. Faderen er på det tidspunkt ikke hjemme, han har meldt sig som Tysklandsarbejder.

Far havde aldrig brudt sig om at arbejde, men det her passede ham godt, fortæller Jørgen. Han var udmærket til tysk, hans mor var af tysk afstamning og havde talt tysk med ham. Nu blev han de danske arbejderes tolk, og det blev han jo ikke beskidt af.

Han var meget imponeret af det, der skete. Det var i 1941, hvor alting gik fremad for Tyskland.

Da han kom hjem, fik han tilbudt arbejde i Shellhuset. Det tog han selvfølgelig imod. Han var nu blevet grebet af sagen, så der var ikke noget, der kunne stoppe ham. For familien betød det, at der nu var en fast måneds-

løn. Det var underligt, der var pludselig penge i huset. Jeg skulle ikke mere gå i ismejeriet og købe en liter sød på »klods«. Hvor så pengene kom fra, var jo lige meget. Jeg tænkte i hvert fald ikke på det.

I 1943 får jeg en lillebror, og da er der pludselig ikke plads til mig mere. Jeg bliver syg af jalousi. Igen kommer jeg ned på julemærkehjemmet Da jeg kommer hjem derfra, kan vi ikke være nogen steder ret længe af gangen, det var på grund af min fars indsats for tyskerne. Til sidst boede vi på hotel Norden inde på Halmtorvet, vi havde kun 1 værelse, så jeg kunne ikke blive der.

Jørgen bliver så sendt på kostskole. Det var på Absalonskolen, en skole for børn af nazister. Den lå oppe i Karsemoselejren ved Frederiksværk. Senere da tyskerne overtog Krogerup efter 19. september 1944, flyttede skolen hertil.

Vi sov i nogle små stuer, ni på hver stue med senge i tre etager. Det hele foregik med hård, militær disciplin. Om morgenen blev vi vækket, og tæpper og lagner blev omhyggeligt lagt sammen lige over hinanden. Vi skulle også vise, om vores tøj var lagt rigtigt sammen og lå som det skulle i skabet, det var en meget væsentlig disciplin. Derefter var der flagparade, det var noget underligt noget, vi hejste Dannebrog, og så skulle vi hejle, det brød jeg mig ikke om.

Vores undervisning var de mest elementære fag, dansk, skrivning og

regning; og så lærte vi at danse. Vi dansede le lancier. Det blev ledet af lærer Ørenbjerg, han havde været tilknyttet Den kongelige ballet, men var nok blevet smidt ud, fordi han var nazist. Det at danse mindede mig om noget fornemt, så det kunne jeg godt lide. Det meste skolegang foregik om formiddagen. Efter middagspausen var der måske 1 time, hvis lærerne ville det, tit sad de og diskuterede verdenssituationen. Vi havde også gymnastik, og så gik vi ture i skoven.

Egentlig skulle man tro, at der var blevet undervist i den nazistiske ideologi, men det blev der vist ikke. Det har ikke gjort særligt indtryk på mig. Det eneste, jeg husker, var nogle sange, som jeg kendte fra min spejdertid. Der var teksten lavet om, så den passede ind i ideologien.

Jeg kunne egentlig godt lide skolen. Vi havde mad på bordet hver dag og en seng at sove i, der var rent og pænt, og hvad forlanger en dreng på 13 år mere.

Den 14. januar i 1945 flytter skolen så til Krogerup, Karsemoselejren skulle nu bruges til flygtninge. Vores hverdag blev ikke anderledes af den grund. Dog husker jeg, at dansetimerne var faldet væk, det var lidt ærgerligt. På det tidspunkt strammer det hele jo til, og det kunne godt mærkes. Det påvirkede selvfølgelig lærerne, de fortalte os også lidt om det, der skete ude i verden.

Det var hipofolk, der stod vagt nede ved indkørslen til Krogerup. Det

var mellem de to piller. Ned ad alleen mod kroen og kirken var der anbragt spanske ryttere. Vagterne boede nede i kælderens, der var en 14-15 stykker. Det var nogle hårde bananer. Mange af dem havde været ved Østfronten. De fortalte beretninger herfra til os drenge. Jeg husker en, der hed Marokko Jensen, han havde måske været i Fremmedlegionen. Han blev henrettet efter krigen.

Alle lærerne boede på skolen. Rektor boede i den gamle godsforvalterbolig, den lå oppe i skoven - Rostgaardshus.

Oppe i skoven havde de lavet en skydebane, nogen af os fik lov til at prøve at skyde, det kunne jeg godt lide, og jeg var også ganske god til det.

Engang var vi inviteret ned i Sletten for at se en biografforestilling. Det var hos de soldater, der gik vagt på havnen. Jeg ved ikke, hvor det var henne. Vi blev beværtet med sodavand, og så begyndte vi at se film, men det var vist ikke en film beregnet for os, det var med bare damer. Så den lærer, vi havde med, synes vi skulle gå hjem igen. Det var jeg ked af, nu var det lige så interessant.

Da Hitler døde, hejste vi flaget på halv stang, »det var sku modbydeligt, det var noget svineri«.

Men pludselig var det hele jo overstået. Den 5. maj om morgenen var alle væk. Der var noget køkkenpersonale tilbage, men da der ikke var flere penge at købe mad for, så holdt

det op af sig selv.

Oppe på 1. sal lå kontoret, der havde jeg været oppe og set, at der stod et pengeskab åbent. Jeg var egentlig ikke ude efter penge, men der lå nogle rationeringsmærker, og dem tog jeg med mig, for dem kunne man handle med. Så gik jeg op til Kvistgaard station, for der følte jeg mig mere sikker. Jeg ville ikke ned til Humlebæk, der var jeg for kendt. Vi havde jo af og til været nede ved købmanden ved kroen for at snolde.

Fra Kvistgaard tog jeg toget til København, jeg tog ind til en af min fars »såkaldte« venner. Han sørgede for, at jeg kom op på en gård ved Hornbæk. Der blev ringet derop, om de ville have en »forvildet« dreng. Med mig havde jeg lidt tøj, penge til billetten fik jeg. Der arbejdede jeg så. Løn fik jeg ikke, men jeg fik, hvad de andre kunne undvære. Jeg tuskede mig til et par pakker cigaretter en gang imellem, og dem kunne jeg sælge for det dobbelte. Det kunne give til en biografbillet. Jeg var lidt populær, for jeg var jo anderledes. Jeg havde prøvet at skyde. De andre drenge var ikke bange for at låne mig noget, bare jeg ville fortælle en historie, og det blev til mange røverhistorier. På gården blev jeg udnyttet indtil den dag, jeg var blevet så voksen, så jeg sagde stop.

Min far og mor blev hentet kort efter befrielsen. Far sad først på Sundholmen, og min mor kom ind på en eller anden skole, hvor hun stod i

gymnastiksalen nogle timer, før de blev fordelt i klasseværelserne. Senere kom hun vist i Vestre fængsel et stykke tid, men blev hen på sommeren 1945 løsladt.

Far fik en dødsdom ved byretten. Jeg ved egentlig ikke, hvad han havde lavet. Han har fortalt mig, at han var med til at lægge ligene i kister, når de var blevet skudt ude i Ryvangen. Han sagde »De var sku pænt skudt, der var næsten ingen blod«. Far var ellers en stor tøsedreng, men al det sprit han drak, gjorde ham måske lidt mere hård. Han har altid været glad for en lille en. Han døde også af skrumpelever, det var den største straf han fik. Ved landsretten fik han livsvarig fængsel, det blev så i højesteret ændret til 12 år. Det var i 1948. På det tidspunkt var man jo begyndt at tale om den store retfærdighed. Han sad en tid i Horsens statsfængsel, inden han blev benådet.

Jeg besøgte ham engang i fængslet, min fars ven havde sørget for, at jeg fik adgang til ham. Det var en væmmelig lyd, da fængslets dør smækkede i efter mig. Jeg tænkte, det her skal du aldrig prøve. Det var ikke noget rar oplevelse. Det eneste far var interesseret i at høre var, om jeg havde prøvet det med piger.

Selv kom jeg på en gård oppe i Hornbæk, hos nogle dejlige mennesker, de opfattede mig som en ganske almindelig, fornuftig ung mand. Jeg ville godt være landmand, og hos dem fik jeg min uddannelse. Jeg kom

også på ungdomsskole i Hornbæk, det var om aftenen, og her fik jeg lært noget af det, jeg før havde forsømt. Da jeg blev soldat, ville jeg gerne være blevet der, men der var lukket på grund af min fortid. Da jeg senere søgte ind ved postvæsenet, var det på samme måde. Det slipper man ikke af med.

Jeg har på trods af min start haft en god tilværelse med kone og børn, jeg har altid haft et godt arbejde. Jeg lærte som dreng, at man er sig selv nærmest. Da jeg selv stiftede familie, skulle mine børn ikke opleve en sådan tilværelse, som jeg havde haft. Mit motto var: »Gør alt hvad du kan for dem, lad være med at forkæle dem, men vis dem, at de skal have respekt for de ting, der omgiver dem, og især skal man have respekt for sit land«.

Kilde: Interview med Jørgen 4. december 1994.

4. maj i Fredensborg

*af advokat Erik Wassard,
som i en alder af 9-10 år boede under
jorden sammen med sine forældre i
Asminderød og havde sin daglige
skolegang i Fredensborg. Det var i be-
sættelsens sidste år 1944-45. Artiklen
har været bragt som kronik i Frede-
riksborg Amtsavis.*

Det var i Asminderød, jeg hørte frihedsbudskabet fra BBC den fjerde maj om aftenen. Jeg var 10 år gammel. Jeg havde min daglige skolegang i Fredensborg højere Almen- og Real-skole under overlærer Gilbergs kyn-dige ledelse. Min far og mor og jeg boede »under jorden« i Asminderød, men det var faktisk under loftet på et af de stråtede huse ved dammen overfor kroen. Vi var flyttet derop, da jorden begyndte at brænde i Køben-havn i efteråret 1944, da tyskerne havde taget politiet, vi var flyttet ind i et værelse og kammer med udsigt ned til slagtergården, hvor grisene hylede hjerteskræende, når de fik kniven i sig.

Det var min fars onkel, der skaffe-de os et sted at være, han var byens købmand, og hver dag stod han bag disken i den gamle købmandshandel i krobbygningen overfor kirkegården.

Det var en helt ny verden for mig, vandkæmmede, københavnske sko-ledreng. Asminderød 1945. Et lille overskueligt landsbysamfund, hvor

alle vidste alt om alle; hvor intet kun-ne gøres, uden at det blev vejret og vurderet. Hvor kunne man finde et skjul et sådant sted? Forklaringen er nok den, at det kun var de indviede, der vidste besked. Alle der ikke var »på den rigtige side«, fik intet at vide, og da slet ikke den fremmede besæt-telsesmagt, hvis repræsentanter, skønt de efterhånden satte sig på båd-kro og skole, viste en synlig større nervøsitet for hver dag solen fik mere magt i det smukke og milde, men mærkelige forår 1945.

Jeg kan huske disse tidlige forårs-morgener oppe på mit lille tagkam-mer, hvor jeg hver dag vågnede med Walter Pidgeons stemme i ørerne: »What will you do ...«, der var ken-dingsmelodi for engelskundervisnin-gen fra BBC, som min far hørte før morgennyhederne klokken 6. Mens jeg håndterede tandbørsten lød Prins Jørgens March og Johs.G.Sørensens entusiastiske »Her er London, BBC sender til Danmark. De hører os i 19 m båndet, på to bølgelængder i 31 m båndet, i 41 meter båndet og på 1500 meter ...«, alt imens de tyske støjsen-dere akkompagnerede med deres svimlende tuden. Vor store, nye, funklende radio, der netop var an-skaffet til sit illegale formål, stod noget uhensigtsmæssigt midt i stuen, i stærk kontrast til sin billige fyre-fun-kis placeret på sin kasse af bølgepap,

emballagen den var ankommet i. Radion var stuens eneste møbel, bortset fra det gamle spisebord og de fire umage stole og de to malkeskamler, min mor havde malet med røde roser, hvide marguritter og blå kornblomster, en lille buket i Tricolorens og Royal Air Forces forbudte farver.

Ja og så glemmer jeg helt kakkelovnen. Den fik lov til at buldre og sode med sine våde tørv for at holde morgenkulden borte og trækken fra skunken under loftet, hvor jeg gemte Schaffalitzky de Muckadells sømandsromaner, »Skarpe Skud« og »Hekla letter« og anden nationalromantisk drengelitteratur med drabelige scenerier fra dengang, vi kunne holde tyskerne stangen i treårskrigen. Det var også kakkelovnen, der tog imod nattens høst af døde mus i musefælderne, der var stillet op på de strategisk rigtige steder under stråtaget. Efter en hastig morgenmad, te på solbærblade, og dertil havregrød, gik det ned ad Asminderødgade i de skære, tågede morgener til realskolen i Fredensborg. Det hændte sig, at vi smådreng mødte overlærer Gilberg, der styrede ud af sit store statelige bindingsværkshus, ham gik vi ærbødigt udenom, mens vi hilste på med frygtssom og dramatisk, overdreven nikken, han stor og mægtig, altid i sort med flagerslips og med en hat så bredskygget, at den ville have gjort Aakjær og Drachmann misundelige; selve hans statur og gangart havde dog mere mindelser om Grundtvig,

og det var da også dennes salmer, vi fik indprentet i skolen, hvor vi skulle stå to og to og fremsige versene – monont og uden spor af deklamatorisk effekt – de skulle bare kunnes, værsgo, og to fremsigere ad gangen havde den praktiske begrundelse, at gik den enes hukommelse i stå, blev den måske hjulpet på gleden af den andens og vice versa.

Det var også Gilberg, der en kuldskær apilmorgen i skolegården – med den værdighed, der naturligt fulgte med hans vældige statur – bad os gå hver til sit, mens tyske motorcykler og trænmateriel med motorerne gående tavst ventede på at tage skolen i besiddelse til værnemagtens uransagelige, administrative formål.

Nogle dage efter fik vi besked på, at vi atter skulle begynde skolegangen. Vi skulle gå på Fredensborg slot! I garderkasernens hvide længer med de blanke sorte tegl. Her fik jeg 5. klasses pensum igennem. Fik sat kryds og bolle de rigtige steder, indterpet »Der var en kone på landet...« og læst om redningstjenesten på Vestkysten, mens jeg fra min plads i dørrækken stirrede på de store stokke, der på rad og række ragede fra væggen ud i rummet som knipler, og som var beregnet til at bære de store bjørneskindshuer, når jenserne holdt rast. Pigerne sad i vinduesrækken, jeg husker endnu pigenakkernes silhuet mod de smårudede vinduer.

Man gik kun i skole hveranden dag – og kun om formiddagen. Når sko-

len var forbi ved middagstid, løb jeg hjemad med slottets hvide facade i ryggen som en tryk harmoni, ned ad Jernbanegade, først forbi biografen, hvor jeg havde set Ib Schønberg og Peter Malberg i »Otte akkorder«, så ind hos boghandler Arnstrup for at købe frimærker til min frimærkesamling – især de farvestrålende mærker fra Böhmen og Mähren, Slovakiet og Kroatien, de tyske lydlande var billige: 12 for 25 øre; og så med konditorens søn og få is hos hans far. Det gjaldt om at få sønnen med, idet han havde den fornødne autoritet til at overbevise bagerjomfruerne om, at vi ikke skulle nøjes med de små lusede »tysker-is«, men skulle have en stor bugnende iskage beregnet for kunder med det rette patriotiske sindelag.

Efter skoletid strøg jeg rundt til Fredensborgs og Asminderøds mange seværdigheder. Distriktslægen, dr. Bistrup, var en filatelist for herren og derfor nok et besøg værd. Selv under konsultationen kunne han bytte frimærker med mig. Dr. Bistrup var en robust mand, hans patienter formentlig også, jeg derimod måske lidt sippet; det forundrede mig altid, når han på en og samme tid kunne håndtere en kanyle og fiske frimærker frem med pincetten. At han var »helt rigtig«, vidste jeg. Når jeg fra vort tagkammervindue så ud over markerne bag min tantes hus, kunne jeg sommetider se humpende unge mænd blive listet ind ad bagdøren

hos hende og op på hendes loftskammer. Snart efter ville dr. Bistrups bil usvigeligt komme kørende, og jeg fandt snart ud af, at min ellers så raske tantes hyppige behov for besøg af den lokale doktor uden al tvivl var modstandsbevægelsen til stor gavn.

Til andre tider løb jeg over til karetmager Morten, hvis båndsave kappedes med savværkets om at udstøde de mest gyselige hyl ud over byen; min mor gik i en stadig angst for savenes nærhed af min person, og sandt nok var det, at Morten havde fået en tommelfinger revet af under arbejdet, men det tog han med samme knusende ro, som den han frembød, når han viste mig kortkunster, som han som ung havde lært af en sømand, og det var i mine øjne kunster, der langt overgik hypnotisøren Talmers, der var en fast logerende hos min tante, når han besøgte byen for at kurere de Asminderød-folk for sygdom og anden dårligdom ved hypnose og strygninger, foruden at han fik stedets nyheder over en dampende kop kaffe i min tantes altid varme køkken.

Her i køkkenet eller i hendes bryggers fordrev jeg ofte tiden ved at gå i vejen for kvinderne, der skoldede høns eller plukkede fjerene af ænder og gæs, tante havde svømmende i gadekæret. Det var et godt supplement til de sparsomme rationer på kødkor-tet.

Jeg gik også til håndte ved at slæbe gryder med flæskesvær, leverpostej og sildesalat af min tantes håndfaste



Børn fra Fredensborg leger frihedskæmpere (Lokalhistorisk arkiv)

produktion over Asminderødgade og i på min onkels købmandsbutik, hvor det blev udbudt til salg sammen med Brasso pudsecreme, Ata skurepulver, smør (som man slet ikke kunne få i København), spader, skovle og koste, Holmblads spillekort (som der var stor afsætning af til de mange indeaftener), kaffe og teerstaning, røget flæsk og drengebøger fra Arthur Jensens Kunstforlag, hvoraf jeg fik Marryats »Jacob Ærlig« forærende af min håbefulde onkel til min 10-årsdag.

Kroen var også interessant, byens unge forberedte dilettant i anledning af handelsstandsforeningens årlige bal, og jeg stod længe med klæbende øjne og fulgte prøverne i den støvede

krosal, hvor sæsonens melodier umærkeligt gled ind i og blev en lige så fast bestanddel af mig som Gilberts salmevers: Åh Mogens, Ved Landsbyens Gadekær (hvortil der var digtet ekstra vers til overlæreren), Violer til mor, To små røde roser og Cowboysangen med det facinerende omkvæd: jubijæjjæj jubi jubi jæj, og som jeg kendte adskillige vers til – dog i en form, som næppe egnede sig til at blive foredraget fra scenen af den noget undseelige Schou ekspeditrice fra Jernbanegade, som var mit hjertes hemmelige udkårne. Pianisten, min fars syttenårige fætter, imiterede Leo Mathiesen i »Take it easy boy, boy...« til akkompagnement fra en gammel cello, der fungerede som

bas. Jo, det var en fest.

Hele denne fest endte brat en dag, da kroen blev taget af tyskerne til flygtninge, der strømmede ind over grænsen. I endeløse køer gik de ned af Asminderødgade, bærende på enkelte slidte kufferter eller slæbende små vogne efter sig med deres få fattige ejendele; med klude om fødderne blev de lænset ind i krosalen, hvor der blev redt op til dem i overfyldte snævre rækker i byens sidste hølæs. Tyske lastbiler kom og væltede det ene læs kålrabi efter det andet ned på gaden, hvorfra de grådigt forsynede sig.

Der syntes at være alt for mange mennesker til den lille plads. Men det jævnedes sig på brutal vis. En dag så jeg hvordan. Ud for ligkistesnedkeren i Jernbanegade hobede der sig den ene trækiste over den anden. Leveringsadressen var stedse den samme: kroen.

Det var de hårdføre, der overlevede – alt vel i bedrøvelig pagt med »Der Führer«s principper. Når de store drenge blandt flygtningene på uforklarlig vis havde fået tiltusket sig en femøre, strøg de ned til onkels butik og forlangte højlydt »Kuchen«, idet de smækkede hælene sammen og førte hånden op til et Heil Hitler; især var der en stor kleppert på 14 år, der var alt for kraftig og knoklet til korte sorte bukser, der var ekspert i disse øvelser, al denne paraderen for et par småkager – og de fik deres regelmenterede havregrynskiks, når al-

le småpengene gryntende var talt op af min onkel – efter at de danske kunder var ekspederet.

En dag hørte vi skud fra kroen tidlig en morgen. En af de 15 årige soldater, der bevogtede flygtningene, havde i krigskuller og desperation skudt den vagthavende løjtnant; næstkommanderende, en 20-årig korporal beordrede øjeblikkelig strafforfølgning af dette mytteri, og det næste skud gjorde det af med den opsætsige skoledreng i soldaterklæder. Byen var stille den dag.

Det bar mod slutningen. Ungarnske hjælpetropper afløste de tyske, der holdt vagt ved stationen og langs jernbanen.

Og så kom det da, det længe ventede budskab. Allerede den første maj, da avisernes tyskkontrollerede spisesedler havde meldt, at »Føreren er faldet« og rigsminister Speer ville tale i radioen til den tyske nation, kunne jeg høre de voksne tale om, at Speer nok ville bede englænderne om fred. Men da udeblev budskabet. En blanding af resignation og irritation besatte de voksne den aften.

Tre aftener senere, da vi næsten rutinemæssigt havde skruet ind på 19 meter båndet, afbrød Johs.G.Sørensen sin oplæsning – og da kom det: »I dette øjeblik...«

Og så kender de fleste vel resten. Vi reagerede som hele Danmark vel gjorde det: Far tog en flaske Patria dansk frugtvin frem, jeg et stykke grynet, sæbeagtigt erstatningsschoko-

lade, jeg havde gemt til lejligheden, så løb vi i aftenskumringen hen til naboer og venner, folk begyndte at synge Frihedssangen, som vi havde hørt i den engelske radio, i mørket lød det næsten uhyggeligt, dæmpet lød ordene, man turde næsten ikke endnu. Vi så over mod kroen, ville de derinde forholde sig i ro, ville de skyde, men alt var tavst hos værnemagten, der nu kun havde tilbage at værne den sovende og stønnende elendighed i krosalen. En flok mænd kom løben-

de dumpt i natten, men det var vore egne, de bar det blå-hvid-røde frihedskæmperarmbind og gevær over skulderen. Min tante trak mig instinktivt til side, befrielsens men også undgældelsens dag var kommet.

Næste dag så jeg midt i Jernbanegade en gammel rystende mand, tysk flygtning med grøn luvslidt soldaterkasket. Jakken var holdt sammen af sejl garn. I knaphullet bar han et stort dannebrog flag.

Danmark var atter frit.

ISSN 0902-0640